

Jacek Sopryk

Diecezja Tarnowska i jej struktura organizacyjna w 1933 roku, czyli w chwili objęcia rządów biskupa Franciszka Lisowskiego

---

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 20, 203-216

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JACEK SOPRYCH
WNHiS UKSW, Warszawa

DIECEZJA TARNOWSKA I JEJ STRUKTURA ORGANIZACYJNA W 1933 ROKU, CZYLI W CHWILI OBJĘCIA RZĄDÓW BISKUPA FRANCISZKA LISOWSKIEGO

Biskup Franciszek Lisowski¹ obejmując katedrę tarnowską podjął się dzieła kontynuowania już 150-letniej, bogatej historii tej diecezji. Jej początki związane są z osobą austriackiego cesarza Józefa II, który stosując praktykę *faktów dokonanych*, postawił Warszawę, Kraków i Rzym właśnie w takiej sytuacji, kiedy dekretem z dnia 20 września 1783 roku na ziemiach Galicji utworzył diecezję tarnowską. Kanoniczna erekcja diecezji dokonana została 13 marca 1786 roku bullą papieża Piusa VI *In suprema beati Petri cathedra*². Biskup F. Lisowski zasiadł na katedrze jako dziesiąty Pasterz Kościoła tarnowskiego³. Przejął diecezję po ponad trzydziestoletnich rządach biskupa Leona Wałęgi, któremu przyszło reorganizować Kościół lokalny. Został znacznie rozbudowaną sieć parafialną: erygowanych zostało przez bpa Wałęgę ponad sześćdziesiąt parafii, utworzono kilka nowych dekanatów, wybudowano prawie dziewięćdziesiąt kościołów. Tak powiększona sieć placówek duszpasterskich wymagała zwiększonej liczby obsługującego ją duchowieństwa. W tym celu biskup Wałęga założył Małe Seminarium i otoczył szczególną troską Wyższe Seminarium Duchowne, co już za jego życia przyniosło widoczne rezultaty w postaci znacznie zwiększonej liczby duchowieństwa diecezjalnego⁴. Biskup Lisowski obejmując diecezję miał ponad pięćset ka-

¹ Bp Franciszek Lisowski (ur. 1 X 1876, zm. 3 VI 1939) – Pochodził z Cieszanowa. Studia teologiczne rozpoczął we Lwowie. Kontynuował je na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, gdzie 19 VIII 1900 r. otrzymał święcenia kapłańskie. 15 V 1902 r. uzyskał doktorat teologii i filozofii. Po powrocie do kraju był wikariuszem i katechetą. W latach 1912-1933 związany był z Uniwersytetem Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie był wykładowcą a następnie dziekanem Wydziału Teologicznego. W tychże latach związany był z lwowskim seminarium, gdzie pełnił funkcje prefekta, wicerektora a następnie rektora. Od 1916 r. był już profesorem zwyczajnym. Pius XI mianował go biskupem tytularnym Mariammae i pomocniczym lwowskim. Abp B. Twardowski konsekrował go 7 X 1928 r. w katedrze lwowskiej. 27 I 1933 r. papież mianował go biskupem tarnowskim. 25 V 1933 r. odbył się ingres do tarnowskiej katedry. Por. A. Nowak, *Słownik Biograficzny Kapłanów Diecezji Tarnowskiej 1786-1985*, t. 1, s. 36-39; *Bp Franciszek Lisowski (nekrolog)*, „Currenda”, 8/1939, s. 112-119; B. Kumor, *Lisowski Franciszek (1876-1939)*, w: PSB, t. 17, s. 472-473.

² B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*, Kraków 1985, s. 472.

³ Nie licząc pierwszego biskupa nominata Jana Duwala, który nie zdążył objąć katedry, biskupami tarnowskimi byli: 1. Florian Amand Janówek Janowski (1786-1801), 2. Grzegorz Ziegler (1822-1827), 3. Ferdynand hr. Chotek (1830-1831), 4. Franciszek Pistek (1831-1835), 5. Franciszek Abgaro Zachariasiewicz (1835-1840), 6. Józef Wojtarowicz (1840-1850), 7. Józef Alojzy Baron Pukalski (1851-1885), 8. Ignacy Łoboz (1886-1900), 9. Leon Wałęga (1901-1933).

⁴ S. Budzik, *Działalność duszpasterska biskupa Leona Wałęgi (1901-1933)*, mps, Lublin 1977, s. 136-144; 202.

planów⁵ i milion wiernych świeckich. Papież Pius XI w bulli wystosowanej do *Kapituły Kościoła katedralnego, Duchowieństwa i Ludu miasta i Diecezji Tarnowskiej* z okazji jego nominacji na Biskupa Tarnowskiego napisał: *polecamy wam w Panu, abyście Tegoż Franciszka, wybranego na Waszego Biskupa, jako Ojca i Pasterza dusz waszych pobożnie przyjęli i należną czią otoczyli, zbawiennym jego upomnieniom i rozkazom byli posłuszni i uszanowanie mu okazowali, aby on znalazł w was pobożnych synów a wy w nim mieli życzliwego ojca ku wzajemnej radości*⁶.

1. Podział administracyjny i wierni

Polska międzywojenna leżąca w centrum Europy, na pograniczu dwóch odmiennych systemów ustrojowo-politycznych, była zarazem sąsiadem dwóch największych potęg ówczesnej Europy i kilku mniejszych państw, z którymi stosunki układały się nie zawsze w sposób zadowalający. Wpisany w obwód 5534 km granic, obszar Polski międzywojennej wynosił 388,6 tys. km². Były to terytoria o powierzchni 260 tys. km², niegdyś wchodzące w skład imperium carskiego; 80 tys. km² należało w latach zaborów do Austro-Węgier, zaś 48,6 tys. km² – do byłego zaboru pruskiego⁷. Społeczeństwo Polski międzywojennej należało do większych społeczeństw ówczesnej Europy. W ciągu dwudziestolecia 1918-1939 wzrosło ono z około 26 mln do ponad 35 mln osób⁸.

W administracji kościelnej potrzebna była reorganizacja, zwłaszcza, gdy upadła polityczna granica zaborcza austriacko-rosyjska na Wiśle. Po zmianach granic z 1880 i 1886 roku niektóre odcinki pozostawiały nadal wiele do życzenia. Na pograniczu południowo-wschodnim diecezja przemyska wciskała się pod sam Tarnów, podczas gdy parafie południowo-wschodnie były zbyt oddalone od jej stolicy. Również ziemie północno-wschodnie diecezji w rejonie Kolbuszowej i Baranowa Sandomierskiego potrzebowały ponownego rozpatrzenia – ciążyły bowiem geograficznie i historycznie ku Sandomierzowi⁹.

Ważne ustalenia dla tej sprawy reorganizacyjnej Kościoła polskiego w formującym się Państwie Polskim podjęła sesja episkopatu Polski, odbyta pod przewodnictwem prymasa kardynała Edmunda Dalbora w Gnieźnie w dniach 26-30 sierpnia 1919 roku. Zlecono wówczas przygotowanie ogólnopolskiego projektu reorganizacji Kościoła w Polsce. Sprawą tą zajął się biskup podlaski Henryk Przeździecki, który konsultował te kwestie z wszystkimi ordynariuszami. Tylko dwóch biskupów postulowało o zmiany, m.in. biskup tarnowski Leon Wałęga. Bolesław Kumor cytuje przesłaną odpowiedź biskupa Wałęgi, który stwierdził, iż *diecezja tarnowska co do liczby ludności i obszaru jest normalną i nie potrzebuje podziału. Stolica diecezji leży mniej więcej w centrum diecezji, więc wszelka zmiana byłaby nieko-*

⁵ 504 diecezjalnych i 52 zakonnych; Por. *Schematismus Dioecesis Tarnoviensis* 1933, s. 138, 141.

⁶ Archiwum Diecezji Tarnowskiej, *Odpis bulli papieża Piusa XI z dnia 20 IV 1933 r. do Kapituły, Duchowieństwa i Ludu Diecezji Tarnowskiej informujący o mianowaniu F. Lisowskiego Biskupem Tarnowskim*, w: Akta personalne biskupa F. Lisowskiego.

⁷ J. Osica, *Walka o granice II Rzeczypospolitej*, w: *Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Garlicki, Warszawa 1986, s. 71.

⁸ J. Żarnowski, *Społeczeństwo i kultura II Rzeczypospolitej*, w: *Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Garlicki, Warszawa 1986, s. 290.

⁹ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 154.

rzystną. Co więcej niektóre parafie z diecezji przemyskiej, bez porównania bliższe Tarnowa niż Przemyśla, mogłyby być do diecezji tarnowskiej przydzielone¹⁰.

Ważnym głosem w tej sprawie były też ustalenia konferencji biskupów metropolii lwowskiej zebranej w Przemyśle 26 lutego 1924 roku¹¹, które stały się podstawą dyskusji na plenarnej sesji episkopatu Polski, zebranego w Częstochowie w dniach 2-3 lipca 1924 roku. Ustalono tam projekty weszły do *Propositum delimitationis* z 16 sierpnia 1925 roku, a następnie do papieskiej bulli *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku¹².

Papież Pius XI na mocy bulli zreorganizował ustrój metropolitalny w Państwie Polskim. Do istniejących metropolii w Gnieźnie (utworzonej w 1000 r.), we Lwowie (utworzonej w 1375 r.) i w Warszawie (utworzonej w 1818 r.) dołożył dwie: w Krakowie i Wilnie. Została podtrzymana unia *aeque principaliter* Gniezna i Poznania, którą zawiązano w 1821 roku. Wszystkim pięciu metropoliom zostały wyznaczone nowe granice. Zgodnie z życzeniem episkopatu, metropolie miały przyczynić się do integracji państwa i narodu. Pierwsza prowincja kościelna Gniezno-Poznań objęła swymi granicami dwie archidiecezje (gnieźnieńską i poznańską) i dwie diecezje (chełmską i wrocławską). Największa terytorialnie i ludnościowo metropolia warszawska posiadała archidiecezję warszawską i pięć diecezji (łódzką, sandomierską, lubelską, siedlecką i plocką). Nowo utworzona metropolia wileńska otrzymała archidiecezję wileńską oraz dwie diecezje (łomżyńską i pińską). Staropolska metropolia lwowska łączyła w swych granicach diecezję łucką na Wołyniu z zaboru rosyjskiego, archidiecezję lwowską i diecezję przemyską z zaboru austriackiego. Nowo utworzona metropolia krakowska łączyła trzy zabory: austriacki z diecezjami krakowską i tarnowską, rosyjski z diecezjami kielecką i częstochowską oraz pruski z diecezją katowicką¹³. Bulla ta wydzieliła z diecezji tarnowskiej 6 parafii z dekanatu tymbarskiego na korzyść diecezji krakowskiej i jedną parafię z dekanatu wielopolskiego na rzecz diecezji przemyskiej, a otrzymała łącznie 31 parafii z ponad 90 tys. wiernych. Zmiany te wprowadził w życie nuncjusz apostolski w Polsce arcybiskup Wawrzyniec Lauri dekretem *Quum novam* z dnia 11 listopada 1925 roku¹⁴.

Biskup Franciszek Lisowski, obejmując diecezję tarnowską, zastał 28 dekanatów, 268 parafii i ośrodków filialnych na powierzchni ok. 9 tys. km². Tworzyły ją 44 miasta i 1308 wsi. Położona była na terenie ówczesnego województwa krakowskiego z kilkoma parafiami leżącymi na terenie województwa lwowskiego: Cmolasem, Kolbuszową, Ostrowami Tuszowskimi, Trzęsówką, Niwiskiem, Kupnem i Baranowem. Diecezję zamieszkiwało 936 tys. katolików obrządku łacińskiego, 42 tys. obrządku greckiego, 83 tys. Żydów i ok. 3 tys. ateistów¹⁵.

¹⁰ Ibidem, s. 155.

¹¹ Postanowiono powiększyć diecezję tarnowską o 27 parafii z diecezji przemyskiej o łącznej liczbie 75000 wiernych i 42 kapłanów, ale wyraźnie zaznaczono, że Biecz, o który toczyła się walka i Binarowa powinny zostać przy Przemyśle.

¹² B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 158.

¹³ B. Kumor, *Historia kościoła VIII. Czasy współczesne 1914-1922*, Lublin 2004, s. 392-393.

¹⁴ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 158-159.

¹⁵ *Schematismus Dioecesis Tarnoviensis* 1933, s. 138; 141.

Tab. 1. Liczba katolików w diecezji tarnowskiej według poszczególnych dekanatów na początku i na końcu rządów bpa F. Lisowskiego.

Lp.	Dekanat	Liczba w roku:					
		1933			1939		
		parafii	kato- lików	niekato- lików	parafii	kato- lików	niekato- lików
1.	baranowski	8	28808	1791	8	30144	1456
2.	biecki	12	33850	1247	12	35837	1099
3.	bobowski	9	24541	1227	10	26150	1218
4.	bocheński	10	38369	3436	10	39226	3385
5.	brzeski	9	29059	2321	10	30947	2206
6.	czchowski	13	31280	1146	13	33418	1075
7.	dąbrowski	14	55931	4298	17	59259	4647
8.	dębicki	7	29537	3363	7	34780	3534
9.	gorlicki	10	42487	3287	10	44167	3366
10.	grybowski	11	35710	1303	11	30389	3226
11.	kolbuszowski	8	32842	1940	8	33219	1975
12.	limanowski	11	36894	1680	11	38596	1551
13.	lipnicki	11	34628	1525	12	36862	1401
14.	łacki	12	39003	1276	14	44787	1585
15.	mielecki	9	41403	5368	9	43548	4608
16.	nowosądecki	12	72528	14725	14	77477	14820
17.	pilzneński	9	33904	1258	9	33944	1012
18.	radłowski	9	30925	1324	10	31775	946
19.	radomyski	8	25328	2053	9	26112	1714
20.	ropczycki	7	23072	1333	7	25486	2309
21.	starosądecki	11	46737	4382	12	51074	4838
22.	tarnowski miejski	3	38481	22045	4	47334	19901
23.	tarnowski zamiejski	12	39152	174	12	38219	206
24.	tuchowski	10	37470	1771	11	40322	1778
25.	tymbarski	10	22316	473	10	23777	408
26.	uścieński	7	22216	442	7	24238	391
27.	wielopolski	7	26414	926	7	27076	911
28.	wojnicki	9	24939	348	9	26328	408
	RAZEM	268	977966	86445	283	1034491	85974

Źródło: *Schematismus Dioecesis Tarnoviensis 1933; Rocznik Diecezji Tarnowskiej 1939.*

Warto tu wspomnieć, że za rządów biskupa Lisowskiego miały miejsce dwie drobne zmiany administracyjne. Pierwsza – na mocy dekretu Kongregacji Konsystorialnej *Fideles pagorum* z dnia 28 listopada 1936 roku, dwie wioski Ispina i Krzykówka zostały wyłączone z diecezji krakowskiej i przyłączone do parafii Grobla w diecezji tarnowskiej. Wykonawcą dekretu nuncjatura uczyniła Biskupa Tarnowskiego, który w piśmie z dnia 2 lutego 1937 roku, przesłanym na ręce proboszcza parafii Grobla ks. Józefa Bukowca, zarządził: że

wszystkich mieszkańców wsi Ispiny i Krzykówki, przynależących do kościoła w Zabierzowie, przyłączył z dniem 2 lutego na stałe do kościoła parafialnego w Grobli. Druga – na skutek zmian granicznych w Państwie Polskim, nuncjusz Filippo Cortesi dekretem z dnia 23 grudnia 1938 roku zlecił Biskupowi Tarnowskiemu jurysdykcję nad parafią Leśnica z diecezji spiskiej, przyłączoną częściowo w roku 1938¹⁶.

2. Kapituła katedralna

Kapituła kanoników, katedralna lub kolegiacka, jest kolegium kapłanów, którego zadaniem jest sprawowanie bardziej uroczystych czynności liturgicznych w kościele katedralnym lub kolegiackim. Kapituła katedralna wypełnia ponadto zadania zlecone jej przez prawo lub przez biskupa diecezjalnego¹⁷ – taką definicję daje nam obowiązujący od 1983 roku Kodeks Prawa Kanonicznego.

Początki tej instytucji przypadają na wiek XI i XII, kiedy to podjęto próbę przywrócenia życia wspólnotowego prezbiterów. W tym okresie kapituła katedralna, dzięki dokonanej reformie prezbiterów biskupich, stała się ciałem doradczym, współpracującym z biskupem w zarządzaniu diecezją. W wyniku tej reformy, dokonanej na synodzie rzymskim przez papieża Mikołaja II w 1059 roku, kapituły otrzymały osobowość prawną, a niedługo potem przyznano kapitułom prawo wyboru biskupa, co potwierdził Sobór Laterański II w 1139 roku¹⁸.

Ważnego usystematyzowania zadań i ról kapituł dokonał Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku, promulgowany przez papieża Benedykta XV. Kapituła miała udział w rządzeniu diecezją, stanowiła senat i radę biskupa. Biskup w określonych przypadkach miał obowiązek zasięgać ich rady, np. przy powoływaniu nowych parafii, ustanawianiu i usuwaniu egzaminatorów i proboszczów konsultorów czy zmiany w beneficjach. W wypadku śmierci biskupa diecezjalnego kapituła wybierała wikariusza kapitulnego, który był rządcą diecezji aż do czasu wyznaczenia nowego biskupa przez Stolicę Apostolską. Jej zadaniem była także troska o uroczysty kult liturgiczny w kościele katedralnym¹⁹. Charakter kapituł katedralnych istotnie się zmienił z chwilą powołania rad kapłańskich, które przejęły od nich miano senatu biskupiego. Ostatecznej reformy kapituł dokonał nowy Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku.

Dzieje tarnowskiej kapituły rozpoczęły się 17 kwietnia 1400 roku, kiedy to biskup krakowski Piotr Wysz podniósł kościół parafialny Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Tarnowie do godności kolegiaty i erygował przy niej kapitułę kolegiacką. Kapituła ta przetrwała do czasu utworzenia diecezji tarnowskiej i podniesiona została do rangi kapituły katedralnej. Z chwilą zniesienia diecezji tarnowskiej, po śmierci bpa Florianusa Amada Janowskiego w 1801 roku, papież Pius VII przeniósł kapitułę do Kielc, gdzie erygowano diecezję kielecką, a jej pierwszym biskupem został ks. Wojciech de Boża Wola Górski, dotychczasowy prepozyt tarnowskiej kapituły. Tenże papież bullą *Studium paterni affectus* 20 września 1821 roku erygował diecezję tyniecką wraz z kapitułą, którą w roku 1826 przeniesiono do Tarnowa. Kapituła liczyła trzech kanoników prałatów i czterech kanoników gre-

¹⁶ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 159-161.

¹⁷ KPK z 1983 r., kan. 503.

¹⁸ J. Borucki, *Kapituła katedralna i rada kapłańska – stary i nowy senat biskupa diecezjalnego. Podstawy historyczno-prawne*, w: „Studia Włocławskie”, 9/2006, s. 245.

¹⁹ Por. KPK z 1917 r., kan. 391-422.

mialnych²⁰. Zgodnie z przepisami prawa kościelnego każda kapituła musiała mieć swoje statuty zatwierdzone przez biskupa. Tak było też z kapitułą tarnowską.

W dwudziestoleciu międzywojennym nowa rzeczywistość odrodzonego Państwa Polskiego, nowy wówczas Kodeks Prawa Kanonicznego, który wszedł w życie w 1918 roku oraz konkordat polski z 1925 roku domagały się nowej redakcji statutów. Zostały one zatwierdzone w 1931 roku przez bpa Wałęgę i w nieco zmienionej redakcji w 1936 roku przez bpa Lisowskiego. Warto tu wspomnieć, że od 1936 roku prepozytami tarnowskiej kapituły byli wybierani biskupi pomocniczy²¹.

Biskup Franciszek Lisowski, obejmując diecezję, w pierwszym liście skierowanym do duchowieństwa swej diecezji, zwrócił się też do kapituły, uznając ją za swe ciało doradcze: *Przewielebnej Kapitułe, Dostojnemu memu Senatowi, wyrażam podziękę gorącą za serdeczne powitanie mnie zaraz po nominacji i proszę bardzo o pomoc w mych rządach diecezji*²². W 1933 roku skład tarnowskiej kapituły katedralnej przedstawiał się następująco: prałatury: prepozyt ks. Józef Bąba (od 19 III 1916 r. do 10 VI 1936 r.), dziekan ks. Franciszek Walczyński (od 1922 r. do 12 VII 1937 r.), scholastyk ks. Władysław Mysor (od 1922 r. do 16 I 1943 r.); kanonie: ks. Kasper Mazur (od 11 VII 1916 r. do 5 VII 1936 r.) i bł. ks. Roman Sitko (od 20 VIII 1922 r. do 17 X 1942 r.)²³.

Tab. 2. Skład personalny kapituły katedralnej w Tarnowie w latach 1933-1939.

Lp.	Imię i nazwisko	Stanowisko w kapitule			
		Kanonik gremialny	Scholastyk	Dziekan	Prepozyt
1.	ks. Józef Bąba	1887-1936			1916-1936
2.	ks. Franciszek Walczyński	1896-1937	1916-1922	1922-1937	
3.	ks. Kasper Mazur	1916-1936			
4.	ks. Władysław Mysor	1917-1943	1922-1943		
5.	ks. Stanisław Bulanda	1922-1949			1946-1948
6.	ks. Józef Lubelski	1922-1943		1938-1943	
7.	ks. Roman Sitko	1922-1942			
8.	bp Edward Komar	1936-1943			1936-1943
9.	ks. Jan Bochenek	1936-1976		1944-1976	
10.	ks. Julian Piskorz	1937-1954	1944-1954		

Źródło: SDT 1933-1939; por. A. Nowak, SBKDT 1786-1985, t. 1, Tarnów 1999, s. 75-76.

²⁰ Statut Kapituły Katedralnej w Tarnowie zatwierdzony przez bpa Wiktora Skworca dnia 22 XII 2001 r., „Currenda” 4/2001, s. 534.

²¹ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 397; 399.

²² List pasterski bpa Franciszka Lisowskiego z dnia 3 V 1933 r. do duchowieństwa swej diecezji z okazji ingresu do katedry tarnowskiej, „Currenda”, 6/1933, s. 55.

²³ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 406-460.

Z nominacji bpa Lisowskiego prepozytem kapituły został bp Edward Komar (od 10 VI 1936 r. do 29 IX 1943 r.), a dziekanem ks. Józef Lubelski (od 1938 r. do 1 I 1943 r.)²⁴. Uroczystej instalacji ks. infułata Lubelskiego dokonał ks. bp Franciszek Lisowski w katedrze dnia 27 listopada 1937 roku, a niecały miesiąc później, 20 grudnia 1937 roku, odbyła się instalacja kanonika ks. dra Juliana Piskorza²⁵.

Na terenie diecezji tarnowskiej, oprócz kapituły katedralnej istniejącej od 1400 roku, istniały kapituły kolegiackie: przy parafii św. Małgorzaty w Nowym Sączu (1448-1791), św. Wawrzyńca w Wojniczu (1465-1786) oraz Wszystkich Świętych w Bobowej (1529-1791). Należy zaznaczyć, że w 1933 roku te kapituły kolegiackie nie funkcjonowały. Z chwilą utworzenia diecezji tarnowskiej zostały zniesione przez rządy józefińskie, a ich uposażenie przejęte zostało przez Fundusz Religijny²⁶. Z tych trzech, 8 grudnia 1996 roku, reerygowano kapitułę nowosądecką²⁷. Powołana została jeszcze nowa kapituła kolegiacka w Bochni. Biskup Tarnowski Wiktor Skworc na 750-lecie powstania parafii św. Mikołaja w Bochni – 6 grudnia 2003 roku, podniósł kościół do godności kolegiaty i erygował przy nim kapitułę²⁸.

3. Opactwa i klasztory, zgromadzenia zakonne

Po odzyskaniu niepodległości życie zakonne otrzymało pełną akceptację i poparcie. Wiemy, że położenie Kościoła za Józefa II było gorsze niż w protestanckich Prusach. Odcięto biskupów i zakony od kontaktu z Rzymem, poddano kontroli pisma papieskie, sądownictwo w sprawach małżeńskich przeniesiono na sądy świeckie. Wprowadzono regulację parafii, ograniczono liczbę świąt, zakazywano kapliczek przy drogach, zmieniano porządek pogrzebów i nabożeństw, zmieniano brzmienie składu apostolskiego. Proboszczowie musieli z ambon obwieszczać rozporządzenia rządowe. A przede wszystkim zniesiono 74 klasztory, głównie kontemplacyjne, zabierając ich majątki²⁹. Zdawano sobie sprawę z wielkich zasług zakonów w zakresie przetrwania, zachowania i rozwoju wielu wartości narodowych w okresie niewoli. Tam gdzie kasowano polskie klasztory, znikaly równocześnie prężne ośrodki polskiej kultury narodowej. Ważnym dokumentem, który uchylił antyzakonne prawodawstwo państw zaborezych, był konkordat z 1925 roku. Zezwalał on na bezpośrednią i pełną komunikację między zakonami w Polsce a ich przełożonymi w Rzymie lub poza granicami kraju, zwalniał nowicjuszy i kleryków z odbywania służby wojskowej. Zakony otrzymały osobowość prawną i mogły nabywać majątki, co pozwoliło też na rozwój placówek. Zakony ślubujące ubóstwo zostały zwolnione z płacenia podatku za domy mieszkalne³⁰.

Biskup Franciszek Lisowski, przychodząc do diecezji tarnowskiej, zastał rozwinięte życie zakonne. Ta diecezja znacznie różniła się pod tym względem od innych diecezji Rzeczypospolitej, gdzie wiele klasztorów, zwłaszcza w XIX wieku zostało zlikwidowanych. Na

²⁴ Ibidem, s. 306, 422; por. A. Nowak, *SBKDT 1786-1985, t. 1*, Tarnów 1999, s. 34.

²⁵ Por. *Nasza Spawa*, 49/1937, s. 690; 52/1937, s. 735.

²⁶ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 381.

²⁷ *Dekret bpa Józefa Życińskiego z dnia 8 XII 1996 r. erygujący Kapitułę Kolegiacką przy Bazylice św. Małgorzaty Dziewicy i Męczennicy w Nowym Sączu*, „Currenda”, 1/1997, s. 20.

²⁸ *Dekret bpa Wiktora Skworca z dnia 6 XII 2003 r. nadający Bazylice św. Mikołaja w Bochni tytuł kolegiaty i erygujący przy niej Kapitułę Kolegiacką pw. Matki Bożej Różańcowej*, „Currenda”, 4/2003, s. 520.

²⁹ M. Kukiel, *Dzieje Polski porozbiorowe (1795-1921)*, Londyn 1993, s. 51.

³⁰ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 625.

terenie diecezji tarnowskiej prowadziły swoje klasztory następujące zakony męskie: bernardyni, cystersi, jezuici, kapucyni, karmelici, reformaci, filipini, misjonarze, redemptoryści i saletyni oraz żeńskie: bernardynki, klaryski, urszulanki, albertynki, dominikanki, felicjanki, franciszkanki, józefitki, niepokalanki, sercanki, Sacré Coeur, służebniczki dębickie i starowiejskie oraz siostry miłosierdzia³¹. Warto wspomnieć, że wspomnianym klasztorom podlegały placówki duszpastersko-wychowawcze. Najwięcej, bo ponad trzydzieści prowadziły służebniczki dębickie i starowiejskie³². Wspomnianym klasztorom podlegały placówki duszpastersko-wychowawcze. Ilustruje to niżej dołączona tabela.

Tab. 3. Liczba placówek zakonów i zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji tarnowskiej w okresie rządów bpa F. Lisowskiego.

Zakony i zgromadzenia zakonne w diecezji tarnowskiej			
Lp.	Męskie	Liczba placówek w roku:	
		1933	1939
1.	Bernardyni	1	1
2.	Cystersi	1	1
3.	Jezuici	2	2
4.	Kapucyni	1	1
5.	Karmelici	1	1
6.	Reformaci	2	2
7.	Filipini	1	1
8.	Misjonarze	2	2
9.	Redemptoryści	1	1
10.	Saletyni	1	1
Lp.	Żeńskie	Liczba placówek w roku:	
		1933	1939
1.	Bernardynki	1	1
2.	Klaryski	1	1
3.	Urszulanki	2	2
4.	Albertynki	2	4
5.	Dominikanki	5	6
6.	Felicjanki	6	6
7.	Franciszkanki Rodziny Maryi	7	7
8.	Józefitki	3	6
9.	Niepokalanki	1	1
10.	Sercanki	2	2
11.	Sacré Coeur	1	1

³¹ Ibidem, s. 625-629.

³² Por. *SDT 1933*, s. 123-136; *RDT 1939*, s. 293-312.

12.	Siostry Miłosierdzia	2	2
13.	Służebniczki Dębickie	34	46
14.	Służebniczki Starowiejskie	41	44

Źródło: SDT 1933, s. 123-136; RDT 1939, s. 293-312.

Biskup Lisowski cieszył się z obecności duchowieństwa zakonnego na terenie diecezji, którą obejmował. Wyraził tę radość już w liście do duchowieństwa, skierowanym na początku swego pontyfikatu, równocześnie stawiając im konkretne zadania, prosząc przede wszystkim o wsparcie modlitwne: *Cieszę się bardzo, że w mojej diecezji mam liczny poczet dusz zakonnych. Całym sercem witam was i pozdrawiam, Drodzy Ojcowie, Bracia i Siostry. O pomoc dla Kapłanów bardzo Was proszę, Czcigodni Ojcowie, i ufam, że ochętnie i ofiarnie udzielicie pomocy zawsze, kiedykolwiek jej będzie potrzeba, bo przecież i Wam zbawienie dusz tej diecezji bardzo leży na sercu [...]. I Was, proszę, Drogie Siostry [...] wspierajcie nas w pracy nad duszami swą pomocą i modlitwą*³³.

4. Seminarium duchowne

Tarnowskie Seminarium Duchowne było przez biskupa Lisowskiego otaczane wielką troską. Kleryków traktował jako „najmłodszych swych synów”, „beniaminków swoich”. Tę miłość biskup przelał z lwowskiego seminarium, w którym przez lata był wychowawcą i rektorem. *W miejsce ich dał mi Bóg Was, ukochani moi, Was wybrana i doborowa latorośli w Winnicy Chrystusowej*³⁴ – pisał w liście inauguracyjnym jego posługę w Tarnowie.

Historia początków tarnowskiego seminarium wiąże się z początkami diecezji, a szczególnie z osobą bpa Floriana Amada Janowskiego, który czynił starania u władz austriackich o otwarcie seminarium na terenie diecezji. Do tej pory, z nakazu władz cesarskich, wszyscy klerycy studiowali w seminarium generalnym dla całej Galicji we Lwowie. Niestety plany bpa Janowskiego nie zrealizowały się. Przez kolejne lata tarnowscy klerycy, których liczba była bardzo mała, studiowali w różnych miastach. Filozofię zgłębiali najczęściej w kolegium jezuickim w Tarnopolu, we Lwowie, w Podolińcu, w Koszycach na Słowacji i w Nitrze, a teologię głównie we Lwowie, w Wiedniu, Przemyślu, Ołomuńcu, Pradze Czeskiej³⁵. Sytuacja zmieniła się dopiero w roku 1838, gdy w Tarnowie bp Zachariasiewicz otworzył studium filozoficzne, w nowopowstającym gmachu seminarium. Dekretem z 6 czerwca 1838 roku Gubernium lwowskie zezwoliło na otwarcie w pełni zorganizowanego Seminarium Duchownego wraz z diecezjalnym Naukowym Instytutem Teologicznym. Od 1 września tegoż roku rozpoczęli więc naukę alumnii tarnowscy studujący do tej pory we Lwowie oraz nowi kandydaci z terenu całej diecezji. W uroczystościach otwarcia wzięli udział bp Franciszek Zachariasiewicz, nowy rektor ks. Michał Król, kapituła tarnowska, przełożeni i profesorowie oraz 103 alumnów³⁶. Przez kolejne dziesięciolecia toczyły się spory o użytkowanie tego budynku. W 1855 roku magistrat tarnowski urządził w nim szpital, rok później oddano na użytek kościelny, ale w części urządzono gimnazjum i urząd po-

³³ List pasterski bpa Franciszka Lisowskiego z dnia 3 V 1933 r. do duchowieństwa, s. 57-58.

³⁴ Ibidem, s. 58.

³⁵ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 485-486.

³⁶ R. Banach, *Powstanie i organizacja Seminarium Duchownego w Tarnowie*, „Rocznik Tarnowski” 1990, s. 30.

datkowy. Dopiero na początku XX wieku, po gruntownej renowacji i unowocześnieniu, budynek został przekazany w całości dla seminarzystów. W czasie I wojny światowej – w latach 1914-1919 gmach seminaryjny został zajęty na szpital, ale ówczesny rektor, ks. Dutkiewicz, nie dopuścił do przerwania studium. Ogromną zasługę w rozwoju seminarium miał bp Leon Wałęga. Kładł on ogromny nacisk na akcję powołaniową, która przyniosła dobre owoce. Za jego rządów w diecezji liczba alumnów wzrosła prawie trzykrotnie³⁷.

Dla nowego ordynariusza, bp F. Lisowskiego, sprawa seminarium była równie ważna. Miał on w tym względzie ogromne doświadczenie, sam przez 20 lat był związany z seminarium lwowskim, gdzie był prefektem, wicerektorem i rektorem. Gdy obejmował diecezję tarnowską, rektorem był bp sufragan Edward Komar, a w seminarium było 131 kleryków³⁸.

Tab. 4. Liczba kleryków Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie w latach 1933-1939.

Lp.	Rok formacyjny	Liczba kleryków, którzy rozpoczęli I rok studiów	Liczba wszystkich kleryków
1.	1933/1934	41	131
2.	1934/1935	33	135
3.	1935/1936	39	138
4.	1936/1937	41	141
5.	1937/1938	46	144
6.	1938/1939	31	148

Źródło: Archiwum WSD w Tarnowie, *Matricula Studiosorum s. Theologiae in Instituto Dioecetano Tarnoviensis ab a. 1893/4*, rkps; *Matricula ks. Rektora R. Sitki 1822-1939*, rkps; *Kronika Seminarium Duchownego, t. I (1936-1938)*, rkps, s. 8, 97, 173.

W 1936 roku w seminarium odbyła się wizytacja apostolska, którą przeprowadził karmelita o. Anzelm Gondek. Wizytator postulował pewne zmiany w programie nauczania, w składzie personalnym, a przede wszystkim w wydłużeniu toku nauki do sześciu lat³⁹.

Nowym rektorem biskup F. Lisowski mianował ks. Romana Sitkę. Była to wybitna postać. Ks. Sitko przez 14 lat pełnił funkcję kanclerza Kurii Diecezjalnej w Tarnowie, był cenionym współpracownikiem biskupa. Stawiał alumnom wysokie wymagania, ale daleki był od rygoryzmu. Najmocniej wychowywał swoją postawą, głęboką pobożnością i kulturą osobistą. Zachęcał alumnów do prowadzenia życia modlitwy i umiłowania Eucharystii. Ukoronowaniem jego posługi była śmierć w obozie oświęcimskim za kleryków i profesorów. Beatyfikowany został w gronie 108 męczenników czasu II wojny światowej przez papieża Jana Pawła II w Warszawie 13 czerwca 1999 roku⁴⁰.

³⁷ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 489-490.

³⁸ AWSDT, *Matricula ks. Rektora R. Sitki 1822-1939*, rkps.

³⁹ A. Nowak, *Wspomnijcie na minione dni. Z dziejów Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie*, Tarnów 2013, s. 44.

⁴⁰ Por. S. Sojka, *Błogosławiony Ksiądz Roman Sitko. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2001, s. 14-15, 25-42.

Tab. 5. Przełożeni Seminarium Duchownego w Tarnowie w latach 1933-1939.

Lp.	Imię i nazwisko	Funkcja	Lata urzędowania
1.	Bp Edward Komar	rektor	1921-1936
2.	Ks. Roman Sitko	rektor	1936-1941
3.	Ks. Franciszek Goc	wicerektor	1929-1936
4.	Ks. Władysław Węgiel	wicerektor	1936-1942
5.	Ks. Władysław Węgiel	prefekt	1930-1936
6.	Ks. Stanisław Indyk	prefekt	1933-1934
7.	Ks. Jan Caliński	prefekt	1934-1938
8.	Ks. Józef Brudz	prefekt	1938
9.	Ks. Stanisław Łach	prefekt	1938-1945
10.	Ks. Wawrzyniec Gnutek	ojciec duchowny	1932-1934
11.	Ks. Stanisław Indyk	ojciec duchowny	1934-1938
12.	Ks. Józef Brudz	ojciec duchowny	1938-1941

Źródło: AWSDT; SDT 1992. Część historyczna, s. 53-92.

Bp F. Lisowski przez cały okres swoich rządów w diecezji dbał z ogromną pieczołowitością o *serce diecezji*, jak określane jest seminarium. Często przychodził na spotkania z klerykami, uświetniał swoją obecnością uroczystości seminaryjne, przewodniczył nabożeństwom, udzielał święceń oraz głosił kazania i przemowy, zachęcając przy tym alumnów do gorliwego studium teologii, pielęgnowania cnót i modlitwy, „*podkreślając dobitnie, że każdego kapłana winna cechować świętość życia oraz głęboka nauka*”⁴¹.

Wizyty Ordynariusza były także często niezapowiedziane. Przychodził np. na kolację i rekreację. *J. Eksceleńcja obchodząc zamieniał ze wszystkimi parę słów, grał w szachy i domino. Swoboda i zadowolenie malowały się na twarzach alumnów*⁴².

Z inspiracji bpa Lisowskiego, który sam był profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, rozpoczął się w diecezji ruch habilitacyjny tarnowskich profesorów. Ruch ten zmierzał ku temu, by w Instytucie Teologicznym w Tarnowie docenci i doktorzy habilitowani zajęli katedry naukowe⁴³. Należy tu wymienić trzech kapłanów. Byli to: ks. Jan Bochenek z teologii dogmatycznej w 1937 roku na Uniwersytecie Warszawskim, na podstawie rozprawy *Stanisława Hozjusza nauka o Eucharystii*⁴⁴; ks. Julian Piskorz z teologii pastoralnej w 1939 roku na Uniwersytecie Jagiellońskim, na podstawie rozprawy *Wiara parafian. Studium duszpasterskie*⁴⁵ oraz ks. Stanisław Adamczyk z filozofii w 1939 roku na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, na podstawie rozprawy *Różnica między istotą a istnieniem stworzeń według nauki św. Tomasza z Akwinu*⁴⁶.

⁴¹ Por. *Nasza Sprawa*, 12/1937, s. 164; 41/1937, s. 575.

⁴² AWSDT, *Kronika Seminarium Duchownego, t. 1 (1936-1938)*, rkps, s. 22.

⁴³ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 505-506.

⁴⁴ Ibidem, s. 423.

⁴⁵ Ibidem, s. 432.

⁴⁶ Adamczyk Stanisław [dostęp 2 XII 2012]. Dostępny: <http://ptta.pl/pef/haslaen/a/adamczyk.pdf>.

Wielu kapłanów na życzenie biskupa podjęło studia doktorskie, m.in. na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie i Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie⁴⁷. Doktoraty we Lwowie ukończyli wówczas: ks. Stanisław Łach w 1936 roku z teologii na podstawie rozprawy *Udział ubogich w dobrach kościelnych*, ks. Stanisław Sroka w 1937 roku z teologii na podstawie rozprawy *Nauka św. Cypriana o miłosierdziu chrześcijańskim* i ks. Karol Pękala w 1939 roku z teologii na podstawie pracy *Caritas we współczesnej pracy duszpasterskiej*⁴⁸. Poza granicami Polski egzamin doktorski z teologii złożył m.in. na Uniwersytecie w Innsbrucku w 1935 roku ks. Józef Młodochowski⁴⁹.

W diecezji tarnowskiej istniało również Małe Seminarium – takie zalecał zakładać papież Pius IX, by dawać średnie wykształcenie aspirantom do stanu kapłańskiego i odpowiednie wychowanie ascetyczne. Bp J. A. Pukalski, widząc braki kapłanów w diecezji, podjął myśl, by takie utworzyć w Tarnowie. Fundamenty tarnowskiemu Małemu Seminarium dała Bursa św. Kazimierza. Biskup Ignacy Łobos polecił urządzić w niej kaplicę i nadał religijny profil wychowania. Ideę Małego Seminarium zrealizował dopiero bp Leon Wałęga, który w 1901 roku otworzył je w swojej rezydencji biskupiej przy rynku. Po kilku latach, ze względu na dużą liczbę chętnych, wykupił i przebudował na ten cel nowy obiekt, w którym w 1912 roku było 26, a już 1934 roku – 49 studentów⁵⁰. Zarządem w tym seminarium zajmował się bezpośrednio biskup L. Wałęga, mając do pomocy jednego prefekta w osobie ks. Romana Sitki. Po przejęciu opieki nad Małym Seminarium przez bpa F. Lisowskiego prefektem został ks. Stanisław Łach. W 1935 roku mianowano drugiego prefekta w osobie ks. Stanisława Sroki. Od roku 1938/1939 prefektami byli ks. Stanisław Sroka i ks. Wojciech Madej.

Bp Franciszek Lisowski żywo interesował się Małym Seminarium. Spotykał się zarówno z jego wychowawcami jak i z wychowankami. Wychowankowie urządzali różne spotkania, na które zapraszali też Pasterza Diecezji. Jednym z takich spotkań był „Wieczorek Francuski” z recytacją i przedstawieniem w języku francuskim. Biskup zaszczylił ich swoją obecnością, a w przerwie podejmował u siebie kolacją uczestników z grona profesorów i duchownych⁵¹.

Klerycy redemptoryści zapisali w swej kronice, że bp F. Lisowski to *człowiek bardzo uczony a przy tem nadzwyczaj serdeczny, wskutek czego przepada za nim tak młodzież duchowna jak i świecka (akademicka)*⁵².

5. Pierwsze akcje duszpasterskie

Jednym z pierwszych kroków biskupa było poświęcenie diecezji Najświętszemu Sercu Pana Jezusa. *Pragnieniem moim najgorętszym jest, – pisał biskup w pierwszym liście pasterskim do diecezjan z okazji swego ingresu – by cała Diecezja, każda parafia i każdy dom był poświęcony Najśw. Sercu Jezusowemu. Od tego aktu zaczynam rządy w mej diecezji i polecam, aby tam, gdzie dotąd nie odbyła się intronizacja obrazu Serca Jezusowego, by jej dokonano*

⁴⁷ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 515.

⁴⁸ J. Białobok, *Biskup Karol Pękala – Apostoł Miłosierdzia Chrześcijańskiego (1929-1968)*, w: *Misericors. 75 lat działalności Caritas Diecezji Tarnowskiej*, red. P. Grzanka, Tarnów 2012, s. 303.

⁴⁹ *Nasza Sprawa*, 28/1935, s. 388.

⁵⁰ B. Kumor, *Diecezja Tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji*, s. 516-521.

⁵¹ Por. *Nasza Sprawa*, 22/1937, s. 312.

⁵² Archiwum Warszawskiej Prowincji Redemptorystów w Tuchowie, *Kronika Studentatu*, t. 6 (1930-1936), rkps, s. 150a.

*uroczyście tego roku 25 czerwca, w niedzielę wśród Oktawy uroczystości Najśw. Serca Jezusa. [...] Będę spokojny o moją Owczarnię, gdy w każdej rodzinie królować będzie Serce Boże*⁵³.

Rok 1933 był ważny dla diecezji tarnowskiej z punktu widzenia rozwoju duchowego, jaki zapoczątkowany został przez Akcję Katolicką. 17 września 1933 roku bp Franciszek Lisowski erygował Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Tarnowie⁵⁴. Ogromny entuzjazm dla nowej idei w Kościele i zapał starał się biskup przelać na diecezjan. Wydał specjalny apel do duchowieństwa i diecezjan nawołujący do uczestnictwa w tym dziele. Wypowiedzi i poczytania ordynariusza sprzyjały rozwojowi Akcji Katolickiej, *ale decydującą rolę odegrały bez wątpienia bliskie i serdeczne stosunki osobiste ordynariusza tak z diecezją jak i z duchowieństwem. Bezpośredniość postępowania i łatwość nawiązywania kontaktów z diecezją przez ordynariusza – powszechnie ujmowały. Toteż jego wezwania przyjmowano wprost entuzjastycznie i polecenia jego skwapliwie wypełniano*⁵⁵.

Bp F. Lisowski miał świadomość ogromnej roli, jaką spełniała Akcja Katolicka w jego diecezji. Tak pisał w liście pasterskim: *Światła i cienie w mojej owczarni: A.K. budzi katolików z uśpienia, nie tylko uświęca jednostki, ale i zbiorowość ludzką, łagodzi tarcia społeczne, podnosi życie ekonomiczne, opierając je na sprawiedliwości i miłości, wprowadza wszędzie Chrystusa, aby wszędzie żył i królował Chrystus Pan*⁵⁶. Często też przy różnych okazjach zachęcał swoich diecezjan, by wstępowali w szeregi A. K. Zachęty te pięknie wybrzmiały w odezwie skierowanej do młodych: *Młodzieży moja serdeczna! Gdzie masz się nauczyć cenić życie, skarb wiary, pracować, modlić się, żyć „bosko i szlachetnie”? W jakiej szkole? Wiesz gdzie? W K. (atolickim) S. (towarzyszeniu) M. (łodzieży). Do tej uczelni spiesz się i każdą wolną chwilkę tam spędzaj. Spiesz i sam i innych tam zaprowadź*⁵⁷.

Tak więc w roku 1933 biskup Franciszek Lisowski odziedziczył po arcybiskupie Leonie Wałędze trudne zadanie kontynuowania wielkiego dzieła rozwoju prężnej diecezji. Biskup bardzo aktywnie zaczął działać w myśl słów które sobie powtarzał, iż *lepiej krótko płonąć, niż długo kopcić*.

Diocese of Tarnow and its organisational structure in 1933, at the time of entry for the rule of Bishop Franciszek Lisowski Summary

Bishop Franciszek Lisowski (1876-1939), on coming to the Tarnow, found a diocese well developed in terms of the organization and the pastoral care. This was thanks to his predecessor, Archbishop Leon Wałęga (1859-1933), who resided over it for more than thirty years. In 1933 there were 28 deaneries with 268 parishes and nearly one million Catholics in the Tarnowska diocese. It had more than 500 priests. The Bishop also found a well developed monastic life. A number of male and female monasteries stand out in this diocese, among them the Rzeczpospolita, where many of the monasteries, especially in the 19th century, had

⁵³ *List pasterski bpa Franciszka Lisowskiego z dnia 3 V 1933 r. do wiernych z okazji ingresu do katedry tarnowskiej*, „Currenda”, 6/1933, s. 64-65.

⁵⁴ ADT, *Dekret erekcyjny Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Tarnowie z dnia 17 IX 1933 r.*, w: Akta personalne biskupa F. Lisowskiego.

⁵⁵ M. Pobóg-Dmochowska, *Karol Pękala – Biskup. Życie i dzieło*. Kraków 1993, s. 58.

⁵⁶ F. Lisowski, *Światła i cienie w mojej owczarni*, Tarnów 1937, s. 7.

⁵⁷ *Orędzie bpa Franciszka Lisowskiego z dnia 1 XI 1934 r. do młodzieży*, *Nasza Sprawa*, 46/1934, s. 2-3.

been liquidated. The new seminary was an important issue for the new Bishop. He had vast experience in this respect, because he was associated for 20 years with the Lviv Seminary, where he was a supervisor. When he assumed the Tarnowska diocese, the Rector of Seminary was an auxiliary Bishop, Edward Komar. In the seminary there were 131 seminarians.

Bishop Lisowski entrusted the entire Tarnowska diocese to the Sacred Heart of Jesus at the beginning of his rule. This was an evidence of his deep faith that every day he shared with the faithful.